

შესავალი და ზოგადი მითითებები

"ვეფხისტყაოსანი" შუა საუკუნეების დიდი ლიტერატურული ქმნილებაა. მაგრამ, ისევე როგორც წარსულის კულტურული მემკვიდრეობის სხვა დიდი ნიმუშები, რუსთაველის პოემაც უდიდეს მნიშვნელობას ინარჩუნებს თანამედროვეობის თვალსაზრისით, იგი ეხმიანება ჩვენი ეპოქის ძირითად სააზროვნო პრობლემატიკას. მასში განვითარებულია ჰუმანისტური სულისკვეთება და ხალხთა მეგობრობის იდეა. "ვეფხისტყაოსანი" ქადაგებს ადამიანის მაღალ მწიფობრივ იდეალებს. პოემა უმღერის სიყვარულისა და მეგობრობის ამადლებულ გრძნობებს, ქალის ღირსების, პიროვნული თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის ბრძოლის იდეას. "ვეფხისტყაოსნის" შესწავლისას სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს რუსთაველის პოემის ამ მხარესაც: "ვეფხისტყაოსანი" უნდა იქნეს გაგებულნი და გაანალიზებული როგორც თანამედროვეობის დიადი ლიტერატურული ქმნილება.

მაგრამ პოემის მნიშვნელობა თანამედროვეობისათვის უნდა იქნეს გამიჯნული პოემის ტექსტის, მასში დასმული პრობლემატიკის ისტორიული ასპექტით შესწავლის სპეციფიკისაგან. შუასაუკუნეების მხატვრული ქმნილების კვლევა შუასაუკუნეების ესთეტიკური კატეგორიებითაა საჭირო. "ვეფხისტყაოსნის" კვლევისას, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს შუა საუკუნეების ლიტერატურისთვის დამახასიათებელი ძირითადი პრინციპები: ინდივიდუალობის ნაკლებად გამოვლენა, კანონში მოქცევა, გრადიციის გზით სვლა, ზოგადისადმი ინტერესი, კონკრეტულის დაგმობა, კონკრეტულში ბედროულის და მარადიულის დანახვა.

მიჩნეულია, რომ შუა საუკუნეების ლიტერატურულ სტილს სხვადასხვაგვარად გამოვლენილი პირობითობა და სიმბოლურ-ალეგორიულობა ახასიათებს. ლიტერატურულ პროცესში შუა საუკუნეებიდან ახალ ლიტერატურამდე ხდება ამ პირობითობის თანდათანობით მოხსნა. "ვეფხისტყაოსანში" შეინიშნება შუა საუკუნეების სიმბოლურ-ალეგორიული აზროვნების მოხსნა და სინამდვილის უშუალო ასახვა. მაგრამ პირობითობა "ვეფხისტყაოსანში" გამოვლინდება მრავალი მიმართულებით. მაგალითად, იდეალური პერსონაჟების ხატვა, დადებითის ჰიპერბოლიზაცია და სხვა.

"ვეფხისტყაოსნის" შესწავლისას აუცილებელია მართებულად იქნეს გამოყენებული ლიტერატურული ქმნილების ანალიზის ძირითადი მეთოდოლოგიური პრინციპები. აუცილებელია ერთმანეთისგან განსხვავდეს ძეგლის ობიექტური და სუბიექტური ანალიზი. ობიექტური ანალიზი ეყრდნობა მხოლოდ და მხოლოდ ლიტერატურულ ტექსტს, სუბიექტური - აღმქმელს, წამკითხველს. მხატვრული ნაწარმოები კი ტექსტის და წამკითხველის მთლიანობაში აღიქმება. ნაწარმოების ფილოლოგიური ანალიზის დროს ერთმანეთისგან უნდა განსხვავდეს სამი ასპექტი: ნაწარმოების ავტორის პოზიცია; ტექსტის ობიექტური მონაცემები; წამკითხველის ან მკვლევრის თვალთახედვა. ეს სამი განზომილება ყოველთვის არ ემთხვევა ერთმანეთს. შუა საუკუნეების ნაწარმოების მეცნიერული კვლევისას არსებითი მაინც ტექსტის ობიექტური მონაცემების წაკითხვაა. "ვეფხისტყაოსნის" შესწავლისას ამ გარემოების გათვალისწინება აუცილებელია.

ვამბობთ, "ვეფხისტყაოსანი" შუა საუკუნეების ლიტერატურული ძეგლიაო. ამ დებულებას გარკვეული კომენტარი სჭირდება. ქართული ლიტერატურის ისტორიაში მიღებული პერიოდიზაციით "ვეფხისტყაოსანი" ძველ ქართულ ლიტერატურას მიეკუთვნება, რამდენადაც ქართული ლიტერატურის პროცესში ტრადიციულად გამოყოფილია ძველი ლიტერატურა (V-XVIII საუკუნეები), ახალი ლიტერატურა (XIX

საუკუნე), უახლესი ლიტერატურა (XX საუკუნე). ევროპული ლიტერატურების მიმართ ლიტერატურათმცოდნეობაში სხვადასხვაგვარი პერიოდიზაციაა დამკვიდრებული. უმეტესწილად ერთმანეთისგან განასხვავებენ ანტიკურ, შუასაუკუნეების, რენესანსულ და ახალ ლიტერატურას. ამ პერიოდიზაციის პოზიციიდან ძველი ქართული მწერლობა ძირითადად შუა საუკუნეების მწერლობაა. იგი შუა საუკუნეებში, ფეოდალიზმის სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციის დროს, ევროპისა და აზიის გეოგრაფიულ მიჯნაზე, ქრისტიანული რელიგიისა და კულტურის არეალში შექმნილი ლიტერატურაა. მასში ახალი ლიტერატურული სტილისთვის დამახასიათებელი ელემენტები მხოლოდ XVII-XVIII საუკუნეებში გამოჩნდება.

"ვეფხისტყაოსანი", როგორც მსოფლიო ლიტერატურის შედეგრი, შუასაუკუნეების ლიტერატურული ქმნილებაა. ევროპული კულტურისა და, კერძოდ, ხელოვნებისა და ლიტერატურის განვითარების ეტაპების წარმოსაჩენად მიღებულია, რომ ერთმანეთისაგან განსხვავდეს აღრინდელი შუასაუკუნეები (დაახლოებით V-X საუკუნეები), გვიანდელი შუასაუკუნეები (დაახლოებით XI-XIII საუკუნეები) და რენესანსის ეპოქა (დაახლოებით XIV-XVI საუკუნეები). ამ პერიოდიზაციის თანახმად ვუწოდებთ ჩვენ "ვეფხისტყაოსანს" გვიანდელი შუასაუკუნეების ქმნილებას.

რუსთველოლოგია არის ქართველოლოგიურ მეცნიერებათა დარგი, რომელიც კრიტიკულად შეისწავლის რუსთაველის "ვეფხისტყაოსნის" კვლევის ისტორიასა და თანამედროვე მდგომარეობას. აქედან გამომდინარე, წინამდებარე სალექციო კურსი არ წარმოადგენს "ვეფხისტყაოსნის" იდეურ-მხატვრული ანალიზისა და რუსთაველის ვინაობასთან დაკავშირებული პრობლემების უშუალო კვლევას; თუმცა იგი ამ საკითხებს კი არ ემიჯნება, არამედ ბოგიერთ შემთხვევაში კიდევ ეჯაჭვება.

"ვეფხისტყაოსანი" ქართული კულტურის ყველაზე დიდი ფენომენია. XII - XIII საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე ქართველი

პოეტი და მოაზროვნე ქართული სიტყვით შეეხმიანა მსოფლიო ცივილიზაციის პროცესს. რუსთაველის მსოფლმხედველობა წარმოადგენს მრავალსაუკუნოვანი ქართული ქრისტიანული რელიგიურ-ფილოსოფიური და ლიტერატურული აზრის კანონზომიერ განვითარებას და დაგვირგვინებას. მასში ეროვნული ფესვების ბაზაზე ასახულია აღმოსავლური და დასავლური კულტურულ-მსოფლმხედველობითი ტენდენციები: მაღალგანვითარებული ქართული ლიტერატურული აზროვნების ნიადაგზე ქრისტიანული რელიგიის მსოფლალქმაში შემოტანილია XII - XIII საუკუნეების ინტელექტუალურ წრეებში უაღრესად პოპულარული ანტიკურ-ბერძნული, კერძოდ ნეოპლატონური და არისტოტელიანური ფილოსოფიური ელემენტები. მსოფლიო ცივილიზაციის პროცესში რუსთაველის მსოფლმხედველობითი ფენომენი ტიპოლოგიურად შეესაბამება ქრისტიანული აზროვნების განვითარების ეტაპს გვიანდელი შუასაუკუნეების დასავლეთ ევროპაში. “ვეფხისტყაოსნის” მსოფლმხედველობითი პრობლემატიკა გვიანდელი შუასაუკუნეების პრობლემატიკაა, ხოლო მისი რუსთაველური გადაწყვეტა უახლოვდება რენესანსის ეპოქის აზროვნებას. გრადიციული ქრისტიანული იდეალი – კეთილი და მოწყალე შემოქმედის მარადიულობის, სულის უკვდავების და გარდაცვალების შემდეგ ამ უსასრულო ღვთაებასთან შეერთების რწმენა – რუსთაველის შემოქმედებაში ჰარმონიულად ერწყმის ამქვეყნიური რეალობის ფასეულობის შემეცნებას, ადამიანური სამყაროს სილამაბეში დარწმუნებას, ადამიანური გონებისადმი ნდობის გამოცხადებას. რუსთაველი, როგორც პოეტი და მოაზროვნე, შუა საუკუნეებისა და რენესანსის მიჯნაზე ღვას.

რუსთაველი გვიანდელი შუასაუკუნეების მოაზროვნეა. “ვეფხისტყაოსანი” ქართული ქრისტიანული აზროვნების პროცესში გამოჩნდა გარკვეულ ეტაპზე, როდესაც ქართულ სინამდვილეში ისახებოდა იმ ტიპის მსოფლშეგრძნება, რამაც შემდგომ განვითარებაში, ევროპული საზოგადოებრივ-ფილოსოფიური აზრის პროცესის მაგალითზე, კაცობრიობა

რენესანსის ეპოქამდე მიიყვანა, ამიტომ მიუყვანია ხეტი, რას
რუსთაველის მსოფლმხედველობითი სახეობის,
"ვეფხისტყაოსნის" ესთეტიკური მოდელის იდეალისტურად
პოზიციის დონეზე სწორი აღიარება შეუძლებელია
შუასაკუთრებიდან რენესანსის ეპოქაზე უბრალოდ
აზროვნების სიმრავლეზე ამ კონკრეტულ ეპოქაში, ამ
სააზროვნო და ესთეტიკურ სტილზე დაყრდნობით შექმნილია
რუსთაველისეულმა პოეტურმა სახემ ზოგადი კაცობრივი
დატვირთვა შეიძინა, ამადღა თაყის ეპოქაზე, შექმნილია
სხვადასხვა სააზროვნო და ესთეტიკურ სტილს.

რენესანსული უფრომუხი ვეროპული ცივილიზაციის
გაზაფხული იყო, თანამედროვე ადამიანის მსოფლმხედველობის
ფორმირება არსებითად რენესანსის ეპოქაში მოხდა.
ინარჩუნებს თუ არა დღესათვის რენესანსული უფრომუხი
თაყის აღრინდელ მიმზიდველობას? იქნება თუ არა მომავალ
ეპოქებშიც რენესანსული იდეალი ისეთივე ამადღებული,
როგორცაღ დღეს მას მივიჩნევთ? ამ კითხვებზე ცალსახა
დადებითი პასუხის გაცემა დღესდღეობით არააძაზურებული
იქნება. კაცობრიობის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე უკვე
დაწყებულია გადაფასება იმ წვლილისა ვეროპული
ცივილიზაციის პროცესში, რომელიც რენესანსულმა უფრომუხმა
მოიტანა. ხვალინდელი ინტერესი და სწრაფვა, როგორც ჩანს,
პირველ ეტაპზე, ისევ შუასაკუთრების, მისი თვოლოგოური და
ირაციონალური აზროვნებისაკენ იბრუნებს პირს. აქედან
გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ ახალი გენდენცია, რომელიც
თანამედროვე ეპოქის მსოფლმხედველობაში ისახება,
კაცობრიობის კულტურულ მემკვიდრეობაში უპირატესად იმ
ელემენტებს მიაპყრობს ყურადღებას, რომლებიც ამ
სულისკვეთებას მიესადაგება.

ეპოქის მსოფლმხედველობის ამ ახლებური გენდენციის
დონეზე "ვეფხისტყაოსანშიც" ის პასაჟები და პოემის იმგვარი
ინტერპრეტირებაა უფრო მიმზიდველი, რომელიც უფრო მეტ
კონტაქტს შუასაკუთრებრივთან, მისტიკურ-ირაციონალურთან

წარმოაჩენს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ
“ვეფხისტყაოსნის” ისტორიულ-ფილოლოგიური ინტერპრეტი-
რებისას კაცობრიობის ცივილიზაციის პროცესში რუსთაველის
აღივლი დაღენისას მივჩქმალთ პოეტის აშკარა მიმართება
რენესანსული აზროვნების ფენომენტთან. ეს იქნება გოლფასი
ევროპული ქრისტიანული აზროვნების განვითარებაში
რუსთაველის აღივლის უარყოფისა. მეორე მხრივ, ჩვენი
მტკიცებით, რუსთაველი ევროპული ცივილიზაციის პროცესში
შუასაუკუნეებიდან რენესანსულ აზროვნებაზე გარდამავალ
ხანას უკავშირდება. ამდენად, მისი შემოქმედება ევროპული
რენესანსის გარიჟრაჟის მოვლენაა. ამ გარემოებას ორგვარი
გაამრება სჭირდება. პირველი ის არის, რომ ესაა რუსთაველის
ობიექტური აღივლი კაცობრიობის ცივილიზაციის პროცესში.
ახალი ცივილიზაცია, რომელიც შესაძლებელია მომავალში
მოვიდეს ევროპული ცივილიზაციის ნანგრევებზე, თვით მასთან
დაპირისპირების შემთხვევაშიც კი უთუოდ რენესანსის
მემკვიდრე იქნება. მეორე - ეს არის რუსთაველი
მსოფლმხედველობითი სამყაროს მიმზიდველობა და
მომზიბველობა თანამედროვე ეპოქის მსოფლშეგრძნების
ახალი ტენდენციების პოზიციიდან. საქმე ისაა, რომ როგორც
გემოთაც აღვნიშნავდით, ჩვენი თვალსაზრისის თანახმად,
“ვეფხისტყაოსანში” შუასაუკუნეობრივისა და რენესანსულის
თავისებური ჰარმონიაა. მასში შუასაუკუნეების თეოლოგიური
და ირაციონალური ხედვის მაღალი იდეალები დაპირისპირების
გარეშე ერწყმის ინტელექტუალური ადამიანის პრივილეგიის,
ადამიანური სილამაზის რეალობის იმდროისათვის ახალ
ფენომენტს. ეს ჰარმონია ახლებურ სიღრმეებს წარმოაჩენს
თანამედროვე ეპოქის ახლადჩასახული ტენდენციების -
რენესანსულის მობერებისა და შუასაუკუნეობრივისაკენ
შინაგანი ლტოლვის ფონზე.